

ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
The Study on the Attitude of Monk and Novices
in Sanga Higher Education Thailand

พิรพิบูลย์ กาญจนพิพิธ
Phitphiboon Kanchanaphiphith^{*}

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่า

๑. การจัดการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย โดยภาพรวม ๖ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง และรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ๑) ด้านอาจารย์ผู้สอน และบุคลากร คืออาจารย์ผู้มีความรู้ประสบการณ์การสอนในรายวิชา มีเทคนิคการสอนที่หลากหลาย ชำนาญ การสอนและถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน คือโครงสร้างหลักสูตร สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่มีความทันสมัยสอดคล้องกับสถานการณ์สังคมปัจจุบัน ๓) ด้านกิจกรรม นิสิต มีห้องคอมพิวเตอร์ซึ่งมีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการสืบค้น ข้อมูล ๔) ด้านหลักสูตร คือเนื้อหาสอดคล้องตรงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อพัฒนาด้านวิชาชีพ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สอนเรียงตามลำดับความยากง่าย ๕) ด้านอาคารสถานที่ คือบริเวณ โดยรอบร่มรื่น มีห้องคอมพิวเตอร์ให้บริการ ๖) ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ คือการผลิตและใช้ สื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้ ผู้สอนมีความรู้และทักษะในการพัฒนา บำรุงรักษาและซ่อมแซมอุปกรณ์

๒. ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ๑) ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร อาจารย์ผู้สอนควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ๒) ด้านจัดการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอนควรจัดโครงสร้างเนื้อหาแต่ละวิชาให้ทันสมัยสอดคล้องกับ สภาพการณ์ปัจจุบัน ๓) ด้านกิจกรรมนิสิต อาจารย์ผู้สอนควรเน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองตั้งแต่ ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ๔) ด้าน หลักสูตร อาจารย์ผู้สอนควรดัดแปลงหลักสูตรก่อนนำไปสอนเพื่อความเหมาะสมของแต่ละวิชา ๕) ด้านอาคารสถานที่ อาจารย์ผู้สอนควรมีห้องคอมพิวเตอร์พร้อมให้บริการ อาคารสถานที่มีความพร้อม ใช้งาน ๖) ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ อาจารย์ผู้สอนควรผลิตสื่อการสอนที่เป็นประโยชน์ ประหยัด กับจัดสรรงบประมาณการพัฒนา การบำรุงรักษา และการซ่อมแซม

คำสำคัญ : ทัศนคติ, การจัดการศึกษา

Abstract

This study is of the following objectives :- 1) The Study on the Attitude of Monk and Novices in Sanga Higher Education Thailand 2) to study the suggestions for Learning and Teaching Administration in Phrapariyattidhamma Schools, General Education Section, Group 11. From the research, it is found that :

1. the Attitude of Monks and Novices for Learning and Teaching Administration by the overall 6 images in the average and every side is in the average, their arrange from much to a little for example :-1) On the side of the teacher and the personnel, The teachers have the experience the instruction in subjective. There are instruction various techinques, there are instruction expert and pass knowledge to the students. 2) On the side of Learning and Teaching Administration, The teachers teach the modern corresponds the present situation. 3) On the side of the activities, There has the computer which, there is an officer offers the convenience, give an advice and help in data investigation. 4) On the side of the courses, The substance is consistent straight with the goal of the course for develop vocation side and technological progress. They teach arrange respectively from easy to difficulty. 5) On the side of place building, The area around a building is shady, and there is computer room services. 6) On the side of mass media and the information technology, It is the produces and uses mass media learning. They have knowledge and the skill in the development, maintain and repair the equipment.

2. The suggestions for Learning and Teaching Administration :- 1) The teachers should encourage to support the student who has physical the development, the temper, the social and the intelligence. 2) The teachers should teach the modern corresponds present situation. 3) The teachers should emphasize to give the student ministers with oneself since, study analyse, plan, follow the plan, assess and adjust the work accompanies with their are the group. 4) On the side of the courses. The teacher should modify the course before induces to teach for the suitability of each subject. 5) On the side of place building. The teachers supposed to computer room fully services and they have place building has the readiness is usable. 6) On the side of mass media and the information technology. The teacher should produce the instructional media that advantages, the economize, with allocate the development budget, the preservation and repair the equipment

Keywords: Attitude, Education

บทนำ

การศึกษาของคณะสงฆ์ประกอบด้วยการศึกษาสามขั้นตอน คือ ขั้นปริยัติ ขั้นปฏิบัติ และขั้นปฏิเวธ การศึกษาขั้นปริยัติเป็นการศึกษาทางทฤษฎีเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธวจนะและพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต การศึกษาพระปริยัติธรรมมิได้จัดเป็นรูปแบบของโรงเรียน แต่จัดการเรียนการสอนภายในวัด ดังนั้น วัดจึงเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระปริยัติธรรมและถือเป็นศาสนกิจอย่างหนึ่งที่พระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาและนำความรู้ที่น้อมมาถ่ายทอดให้กับประชาชน

ต่อมาถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้มีการปรับปรุงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เข้าสู่ระบบโรงเรียนเป็นครั้งแรก และในระยะต่อมาได้มีการตรากฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของสงฆ์อีกหลายฉบับ ยังผลให้การศึกษาของสงฆ์มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ชัดเจนเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมจำแนกเป็นสี่ประเภท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (ระดับมัธยมศึกษา-อุดมศึกษา) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (ระดับอุดมศึกษา) (กรมการศาสนา, ๒๕๔๒: ๔) การจัดศึกษาในปัจจุบันประกอบด้วย กระบวนการหลัก ๒ กระบวนการ คือ กระบวนการเรียนรู้กับกระบวนการสอน ซึ่งกระบวนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน จากสภาพของการเรียนการสอนที่ควรปรับเปลี่ยนไปจากอดีต อาทิ ครูควรมีการปฏิวัติระบบการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ

เปลี่ยนจากห้องสอนเป็นห้องเรียนและโรงเรียนเป็นโรงเรียน ครูควรเปลี่ยนบทบาทของตนจากการถ่ายทอดความรู้ มาเป็นการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง และจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการมากขึ้น เปลี่ยนจากการเรียนรายวิชาเป็นการเรียนแบบองค์รวม จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของตนได้

การเรียนรู้ที่ผ่านมาสร้างความเครียดและความทุกข์ให้แก่เด็ก ทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียนรู้ ขาดความใฝ่รู้ ดังนั้น จึงควรมีการปฏิวัติกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ตามความสนใจมากขึ้น มีความสุข สนุกกับการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ การปฏิรูปบทบาทหน้าที่ของครูให้เป็นการกำลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้การปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้จะประสบความสำเร็จได้ หากครูปรับเปลี่ยนมุมมองต่อผู้เรียนเสียใหม่ (รุ่ง แก้วแดง, ๒๕๔๐ : ๑๔๐-๑๔๑) ฉะนั้น จะเห็นว่าคุณภาพของครู คุณาจารย์ยุคใหม่เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพตรงตามพันธกิจ และเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ คุณวุฒิ ประสพการณ์ จรรยาบรรณ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การอุทิศตนต่อภารกิจที่ได้กำหนด การปลูกฝังจริยธรรมแบบแผนพฤติกรรมอันงดงาม เพื่อสร้างความเป็นคนที่สมบูรณ์ และมีบทบาทสำคัญในการวิจัย สร้างสรรค์ความรู้ใหม่ เพื่อพัฒนาไปสู่สังคมในแวดวงวิชาการ และเกิดประโยชน์แก่ประเทศอย่างต่อเนือง

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๕ ตามระเบียบ

กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๕ และระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ มีครูใหญ่หรือผู้อำนวยการที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าสถานศึกษา ฉะนั้น หัวหน้าสถานศึกษา คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อเข้าสู่ยุคปฏิรูปการศึกษาเช่นนี้ ผู้นำต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการตัดสินใจใหม่จากเดิมที่เคยตัดสินใจด้วยตนเองทั้งหมดทำให้เกิดความผิดพลาดได้สูงหันมาให้บุคลากร ในสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย (กมล รอดคล้าย, ๒๕๓๒ : ๓๔-๓๖)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ มีเป้าประสงค์ให้นักเรียนทุกคนที่จบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอย่างต่อเนื่อง ๖ ปี ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม มีความรู้คู่คุณธรรม ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะพื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงตนในสังคมได้อย่างเป็นสุขทุกสถานการณ์ รักธรรมชาติ รักประชาธิปไตย ก้าวทันเทคโนโลยี มีความเป็นสากล บนพื้นฐานความเป็นไทย ร่วมมือร่วมใจสร้างชุมชนเข้มแข็ง

มีวิสัยทัศน์ มุ่งมั่น สร้างสรรค์ ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นบุคคล แห่งคุณธรรม คุณภาพ และคุณค่าของสังคม

พันธกิจ ดังนี้

๑. ส่งเสริมการบริหารจัดการให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านบุคลากร งบประมาณ และการจัดการ

๒. ส่งเสริมการพัฒนาครูให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ

๓. ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนให้ได้คุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการศึกษาแห่งชาติ มีความเป็นไทย ก้าวทันเทคโนโลยี และมีความเป็นสากล

๔. ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้มีคุณภาพ เหมาะสมสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๕. ประสานงานกับโรงเรียนและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง และอย่างยั่งยืน

กลยุทธ์ ดังนี้

๑. สร้างพลังขับเคลื่อนให้โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการโรงเรียนที่ดี คล่องตัว มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนพัฒนาศักยภาพ มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม

๒. พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และทักษะการดำรงชีวิตได้ตามศักยภาพ

๓. สร้างเสริมศักยภาพบุคลากรทุกระดับให้เป็นมืออาชีพ มีทักษะในการปฏิบัติงาน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

๔. เพิ่มสมรรถนะของโรงเรียน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ และบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. ระดมสรรพกำลัง ภาศิเครือข่าย อุปถัมภ์ที่เข้มแข็ง อันเกิดจากพลังการมีส่วนร่วม

ของชุมชน องค์กร ประชาสังคม ในรูปแบบของ
ผู้อุปถัมภ์และผู้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา

พระภิกษุสามเณรที่จบการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาแล้วก็จะสามารถ
สอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาได้
ด้วย ขณะเดียวกันส่วนหนึ่งที่ลาสิกขาเพื่อสอบ
เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาภาครัฐและเอกชน
สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ตัดสินใจเลือกเข้า
ศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการ
สอนของคณะสงฆ์ก็เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการ
ปฏิบัติศาสนกิจ อย่างไรก็ตามยังไม่เคยมี
การศึกษาว่า พระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาใน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มี
ทัศนคติต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ของคณะสงฆ์อย่างไร เพราะการมีทัศนคติต่อสิ่ง
ใดสิ่งหนึ่งอย่างไรวินั้นจะส่งผลต่อการแสดง
พฤติกรรมหรือการก้าวออกไปสู่สิ่งที่ตนเองคิด
และสนใจเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษามากยิ่งขึ้น
ซึ่งหากมีข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
ต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะ
สงฆ์โดยเฉพาะการจัดทำแผนนโยบายและ
ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบการศึกษาให้เอื้อ
ต่อความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้ที่สนใจ
ศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของ
คณะสงฆ์

สถาบันสงฆ์ควรได้รับการศึกษาและมีการ
สนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนอย่าง
ทั่วถึง เห็นได้จากการนำเสนอของท่านพระมหา
สุภา อุทโท ได้ทำงานวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน
๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๒๕๖๐)” ได้
สรุปไว้ ๒ ประเด็น คือ ๑) มหาเถรสมาคม ควร
ส่งเสริมเงินทุน และเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้
เรียนรู้สูงขึ้น เพราะที่ผ่านมายังไม่ได้รับการ
สนับสนุนอย่างจริงจังทั้งเท่าที่ควร และ ๒) รัฐบาล
ควรกำหนดนโยบายให้สถาบันการศึกษาต่างๆ
ของรัฐและเอกชน ควรเปิดโควตาให้พระสงฆ์ได้

ศึกษาวิชาการต่างๆ ทั้งในระดับปริญญาตรี – โท
– เอก เพราะจะเป็นการเสริมสร้างความรู้แต่
พระสงฆ์ให้มีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้น (พระมหา
สุภา อุทโท, ๒๕๔๒ : ๙๑-๙๔)

สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของ
คณะสงฆ์ไทยปัจจุบันมี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อ
สนองตอบความต้องการของพระภิกษุสามเณร
และคฤหัสถ์ ที่มีศรัทธาเลื่อมใสใฝ่ใคร่ต่อการศึกษา
เรียนรู้วิชาการต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาทั้ง
ระดับพุทธศาสตรบัณฑิต และบัณฑิตศึกษา

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจ
ศึกษา ทัศนคติของภิกษุสามเณรต่อการเรียนจัด
การศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย
และต้องการทราบถึงแนวทางการจัดการศึกษา
ระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย โดยใช้กลุ่ม
ประชากรในการศึกษาจากโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๑๑ ซึ่งตั้งอยู่ใน
พื้นที่ ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา
จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ
และจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีสถาบันการศึกษาของ
คณะสงฆ์ระดับอุดมศึกษาตั้งอยู่มากที่สุด จะทำ
ให้ได้ข้อมูลเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษา
และการจัดทำแผนพัฒนาสถาบันการศึกษาให้
สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและแก้ปัญหาเหล่านี้
ได้ เพราะวิชาในทางทฤษฎีกับโลกแห่งความจริง
ในการปฏิบัตินั้นแตกต่างกัน การเรียนโดยยึดถือ
ทฤษฎีเป็นหลัก ทำให้แยกตัวออกจากความเป็น
จริงของชีวิต สังคมที่ซับซ้อนเคลื่อนไหว
เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มนุษย์จะต้อง
เรียนรู้ในสถานการณ์จริง เรียนรู้ในความ
เปลี่ยนแปลงให้รู้เพียงพอ รู้เท่าทัน รู้เพื่อที่จะ
เผชิญปัญหา เรียนรู้การจรรจาชีวิตและสังคม
ให้อยู่ในดุลยภาพในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

๒. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ใน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมนิสิต ๔) ด้านหลักสูตร ๕) ด้านอาคารสถานที่ ๖) ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร ได้แก่ พระภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๑๑ จำนวน ๔๐ โรงเรียน ในเขต ๕ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์

๒) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้วิจัยได้ทำการเลือกแบบสุ่มจากพระภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๑๑ มีจำนวนประชากร ๕,๔๘๑ รูป กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดของเครจซีและมอร์แกน (R.V. Kreycie and P.W. Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๑ รูป (สุริย์ ศิริโกภาภิรมย์, ๒๕๔๖: ๑๓๐)

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) สร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการสร้าง

แบบสอบถามตามกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดจำแนกตามสถานภาพบุคคล, อายุ, พรรษา, วุฒิการศึกษาสามัญ, วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาบาลี

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มี ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านอาจารย์ผู้สอน ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมนิสิต ๔) ด้านหลักสูตร ๕) ด้านอาคารสถานที่ ๖) ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มีลักษณะเป็นปลายเปิดให้เลือกตอบโดยเสรี

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม ๑๑ จำนวน ๔๐ โรงเรียนในจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ โดยได้ติดต่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๓๘๑ รูป และได้รับแบบสอบถามคืนทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๘๐

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามใช้สถิติ ค่าร้อยละ

ตอนที่ ๒ วิเคราะห์ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ของคณะสงฆ์ไทย ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์ข้อเสนอแนะของ
พระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษา
ระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย ในลักษณะ
ปลายเปิด โดยนำเสนอแบบพรรณนาความ

สรุปผลการวิจัย

ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการ
การศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย
หมายถึง ความคิดเห็นของภิกษุสามเณรที่เรียน
ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
กลุ่ม ๑๑ จำนวนทั้งสิ้น ๓๘๑ รูปจาก ๔๐
โรงเรียนอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา
จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ
และจังหวัดสุรินทร์ ทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้าน
อาจารย์ผู้สอนและบุคลากร หมายถึง ครูพระ
หรือฆราวาสผู้ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ ๒)
ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการที่
ผู้สอนดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้
ความรู้ข้อเท็จจริงหรือวิธีการกระบวนการต่างๆ
ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ๓) ด้าน
กิจกรรมนิสิต หมายถึง การให้ผู้เรียนปฏิบัติการ
อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการเรียนรู้ ๔) ด้าน
หลักสูตร หมายถึง ประมวลสาระวิชา กิจกรรม
ต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษา ๕) ด้าน
อาคารสถานที่ หมายถึง โรงเรือน สิ่งก่อสร้างที่มี
ประโยชน์ใช้สอยในการเรียนการสอน และ ๖)
ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง
วิธีการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่ก้าวหน้าทันสมัย
สะดวกในการช่วยทำให้การเรียนการสอนเข้าใจ
ง่ายขึ้น น่าสนใจ และไม่น่าเบื่อ

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วน
บุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบ
แบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น ๓๘๑ รูป เป็น

พระภิกษุ จำนวน ๑๗๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔
เป็นสามเณร จำนวน ๒๐๗ รูปคิดเป็นร้อยละ
๕๔.๐

อายุผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณร อายุ ๑๖-๒๐ ปี
จำนวน ๑๗๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๕ อายุ ๒๑-
๒๕ ปีจำนวน ๑๑๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๘
อายุ ๒๕-๓๐ ปีจำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ
๘.๖ อายุ ๓๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๕๒ รูป คิดเป็น
ร้อยละ ๑๓.๖

วุฒิการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาของ
พระภิกษุสามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่
กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
จำนวน ๒๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๖ ระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๑๔๙ รูป คิดเป็น
ร้อยละ ๓๘.๙

วุฒิการศึกษาทางธรรม ระดับการศึกษา
ของพระภิกษุสามเณรผู้ตอบแบบสอบถามจบ
นักธรรมตรี ๑๘๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘
นักธรรมโท ๘๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๑.๙
นักธรรมเอก ๕๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙ ไม่มี
วุฒินักธรรม ๕๓ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๘

วุฒิการศึกษาบาลี จบ เปรียญธรรม ๑-๒-
๓ ประโยคจำนวน ๒๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ
๖๖.๑ เปรียญธรรม ๔-๖ ประโยคจำนวน ๖๙
รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ เปรียญธรรม ๗-๙
ประโยคจำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๘ ไม่
มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อย
ละ ๗.๖

พระภิกษุสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ สังกัดจังหวัด
นครราชสีมา ๘๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๐.๙
ชัยภูมิ ๕๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑ บุรีรัมย์
๑๐๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖ ศรีสะเกษ ๖๗
รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ และสุรินทร์ ๗๔ รูป
คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓

๒. ผลการวิเคราะห์ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้

ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร พบว่าอาจารย์มีเทคนิคการสอนที่หลากหลายเป็นผู้ชำนาญการสอนสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า การจัดการโครงสร้างหลักสูตรสอดคล้องกับเนื้อหารายวิชา ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน

ด้านกิจกรรม พบว่า มีห้องคอมพิวเตอร์พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำ และช่วยสืบค้นข้อมูล มีการจัดบริการภัตตาหารเพื่อความสะดวก

ด้านหลักสูตร พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาด้านวิชาชีพและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร สามารถนำไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

ด้านอาคารสถานที่ พบว่า มีบริเวณโดยรอบสำหรับพักผ่อนที่ร่มรื่น มีห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด ห้องประชุมที่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน

ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า มีการวางแผนใช้สื่อการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยี มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการพัฒนา การบำรุงรักษา และการซ่อมแซม

๓. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า

ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร : ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านการจัดการเรียนการสอน : ควรมีโครงสร้างเนื้อหารายวิชาที่ทันสมัยสอดคล้องสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน

กิจกรรมนิสิต : ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงานที่เน้นร่วมกันเป็นกลุ่ม

ด้านหลักสูตร : ควรดัดแปลงหลักสูตรก่อนนำไปใช้สอน กำหนดวิธีการ รายละเอียดกิจกรรมในแต่ละคาบ เพื่อให้การสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์

ด้านอาคารสถานที่ : ควรจัดหาห้องคอมพิวเตอร์ให้บริการผู้เรียน ห้องเรียน อาคารให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน

ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ : ควรส่งเสริมให้ผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประโยชน์ ประหยัดและมีความคงทน จัดสรรงบประมาณในการพัฒนา บำรุงรักษา และซ่อมแซม

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย เรื่อง “ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย” อภิปรายผลการวิจัยดังนี้

ทัศนคติหรือความคิดเห็น เกิดจากการเรียนรู้ การอบรมเลี้ยงดู และบุคคลผู้ใกล้ชิด ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ เกิดจากการแยกแยะความแตกต่าง แยกว่าสิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี เกิดจากวัฒนธรรมหรือสังคมที่สืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกชนรุ่นหนึ่ง เกิดจากประสบการณ์ ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ความคิดใหม่ เกิดจากการเลียนแบบจากสิ่งต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ย่อมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติของบุคคลได้เช่นเดียวกัน

การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑- ๘ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรทุกระดับชั้น โดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทจัดการศึกษาให้ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่กุลบุตรชายหญิงให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระราชอาคันตุกะที่มีภูมิธรรมแตกฉานในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นกำลังใจศึกษาพระธรรมวินัยและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ ได้มีการรวมเป็นกลุ่มโรงเรียนมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๕ โดยความร่วมมือและสนับสนุนของผู้จัดการและผู้บริหารโรงเรียนในเขต ๕ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องงานวิชาการและก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการตามระเบียบกรรมการศาสนาว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๐

ต่อมาเมื่อมีกฎกระทรวงให้จัดตั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในสังกัดกลุ่มที่ ๑๑ จึงได้บริหารจัดการศึกษาตามนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖

ปัจจุบันกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการสนองงานเกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียน

พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตามประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๓ และประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๕ ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ของคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ ความคิดเห็นของภิกษุสามเณรที่เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ จำนวนทั้งสิ้น ๓๘๑ รูปจาก ๔๐ โรงเรียนอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ ทั้ง ๖ ด้าน ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ทัศนคติของพระภิกษุสามเณรต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยภาพรวมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร พบว่า อาจารย์มีเทคนิคการสอนที่หลากหลายเป็นผู้ชำนาญการสอนสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า การจัดการโครงสร้างหลักสูตรสอดคล้องกับเนื้อหารายวิชา พื้นสมัยสอดคล้องกับสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน ด้านกิจกรรม พบว่า มีห้องคอมพิวเตอร์พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำ และช่วยสืบค้นข้อมูล มีการจัดบริการภัตตาหารเพื่อความสะดวก ด้านหลักสูตร พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาด้านวิชาชีพและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร สามารถนำไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ด้านอาคารสถานที่ พบว่า มีบริเวณโดยรอบสำหรับพักผ่อนที่ร่มรื่น มีห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด ห้องประชุมที่อยู่ใน

สภาพพร้อมใช้งาน และด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า มีการวางแผนใช้สื่อการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยี มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการพัฒนา การบำรุงรักษา และการซ่อมแซม

ข้อเสนอแนะ

๑. ด้านอาจารย์ผู้สอนและบุคลากร : ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน : ควรมีโครงสร้างเนื้อหารายวิชาที่ทันสมัยสอดคล้องสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน

๓. ด้านกิจกรรม : ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงานที่เน้นร่วมกันเป็นกลุ่ม

๔. ด้านหลักสูตร : ควรดัดแปลงหลักสูตรก่อนนำไปใช้สอน กำหนดวิธีการ รายละเอียดกิจกรรมในแต่ละคาบ เพื่อให้การสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์

๕. ด้านอาคารสถานที่ : ควรจัดหาห้องคอมพิวเตอร์ให้บริการผู้เรียน ห้องเรียน อาคารให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน

๖. ด้านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ : ควรส่งเสริมให้ผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประโยชน์ ประหยัดและมีความคงทน จัดสรรงบประมาณในการพัฒนา บำรุงรักษา และซ่อมแซม

บรรณานุกรม

- กมล รอดคล้าย. (๒๕๓๒). สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย การบริหารงานวิชาการ
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา.
กรมการศาสนา. (๒๕๔๒). คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี.
กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.
กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๒). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.
กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.
_____. (๒๕๒๒). คู่มือปฏิบัติกิจกรรมสร้างนิสัยสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา.
กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การทหารราบ.
คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (๒๕๕๘). หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติ
ธรรม๒๕๕๘ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ (สาระการ
เรียนรูพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี). กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.
คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๕๑). ประวัติพระพุทธศาสนา.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
คุณ โทจันทร์. (๒๕๔๕). พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีน
ติ้งเฮ้าส์.
พระมหาสุภา อุทโท. (๒๕๔๒). พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐).
กรุงเทพมหานคร : เอมี เทรดตั้ง.
รุ่ง แก้วแดง. (๒๕๔๐). ปฏิวัติการศึกษาไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มติชน.
สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. (๒๕๔๖). การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏ
เทพสตรี.